

Şerh-i Na't-i Hüdâyî

(Kudûmün rahmet ü zevk u safâdır
yâ Resulallah)

PROF. DR. MEHMET DEMİRCİ

Dozuz Eylül Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

Bilindiği gibi “na’t” Hz. Peygamber’in vasıfları ve onun övgüsü üstüne yazılan şiir demektir. Na’tlerde Hz. Peygamber sevgisi coşup taşar. Bu sevgiye sanatın gücü ilâve olunca ortaya bir muhabbet âbidesi çıkar.¹ Bunların çoğu içten gelecek yazılmıştır. Ayrıca bir bütünü tamamlamak maksadıyla da yazılabilir. Bu bütün “divan”dır. Bizim şiirimiz dinle yoğrulmuştur. Bu alanla pek az alâkası olanlar bile bir müretteb divan ortaya koymak istedikleri zaman en başa tevhîd, münâcât ve na’t örnekleri koymak durumundaydı. Evvelce yazmamışsa en azından dîvanın ortaya çıkmasına yakın bunları tamamlardı.

Na’tlerde işlenen başlıca konulardan birisi “Nûr-i Muhammedî” veya “Hakîkati Muhammediye” denen inanç ve kavramdır.

Hakîkat-i Muhammediyye veya Nûr-i Muhammedî denen şey bir nur, bir hakikat veya bir öz (cevher) olup Hz. Muhammed (as)’ın mânevi şahsiyetinde sembolleşmektedir. O Âdem’den önce yaratılmıştır. Allah katında en sevgili ve en değerlidir. Başka varlıklar, nurlar nebîler hep onun hakikatini tafsîl ve beyân için var edilmişlerdir. Geçmiş bir nebî veya velî yoktur ki Hz. Muhammed’in nûrundan bir iz taşımasın.²

Konumuz olan Hüdai’nin na’tine gelince,

***Kudûmün rahmet ü zevk u safâdır yâ Resulallah
Zuhûrun derd-i uşşâka devâdır yâ Resulallah***

***Nebî idin dahi Âdem dururken mâ ü tıyn içre
İmâm-ı enbiyâ olsan revâdır yâ Resûlallah***

İsm-i Muhammed (s.a.v)

***Kemâl-i zümre-i kümmel senin nûrunla olmuştur
Vücûdun mazhar-ı tâmm-ı Hudâ'dır yâ Resûlallah***

***Seninle erdiler zâta dahi envâ'-ı lezzâta
İşin erbâb-ı hâcâta atâdır yâ Resûlallah***

***Hüdâyî'ye şefaât kıl, eğer zâhir eğer bâtın
Kapına intisâb etmiş gedâdır yâ Resûlallah³***

Dili bugünkü nesil için biraz ağırca görünüyorsa da bu şiirin tasavvuf çevrelerince çok sevildiği anlaşılıyor. Bizim sanatlarımız birbirini tamamlayıcıdır; şâir nazmeder, bestekâr onu notalara döker, güzel sesli birisi münferiden veya saz refakatında terennüm ettiği zaman nûrun alâ nûr olur. Tasavvuf mûsikimizde bu na'tin cumhur okunuşunda zevkle dinlenen bir bestesi vardır.⁴

Birinci beyit:

Kudûmün rahmet ü zevk u safâdır yâ Resulallah

(Yâ Resûlallah senin gelişin rahmettir, zevktir ve safâdır.) Bilindiği gibi onun hakkında Kur'ân-ı Kerîm'de “*Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik*” (el-Enbiyâ, 21/107) buyrulur. Senin gelişin rahmet olduğu gibi, aynı zamanda seni seven senin hakîkatini anlayabilenler için bir zevk, mutluluk ve safâ vesilesidir.

Zuhûrun derd-i uşşâka devâdır yâ Resulallah

Seninle ezel âşinâsı olanlar, sana olan aşkları dolayısıyla bir bakıma dertliydimler, seni bekliyorlardı. İşte senin doğman, gelmen, ortaya çıkman onların dertlerine devâ oldu. Mehmet Akif'in diliyle söylersek, onun âşıkları “*Kaç bin senedir halbuki bekleşmedelerdi*”.

İkinci Beyit:

Nebî idin dahi Âdem dururken mâ ü tıyn içre

İmâm-ı enbiyâ olsan revâdır yâ Resûlallah

(Adem daha su ile çamur arasında iken sen nebî idin). Kur'ân-ı Kerîm, hadisler ve geleneksel inancımıza göre ilk insan olan Âdem topraktan yaratılmıştır. Râzî (ö. 606/1209) bu yaratılış keyfiyetini şöyle sıralar: Toprak, su, çamur, süzme çamur, yapışkan çamur ve kuru çamur. (Türâb, mâ, tıyn, salsal vb.)⁵

Yani Âdem'in yaratılışı daha tamamlanmamışken bile sen nebî idin. Çünkü senin nûrun ilk yaratılan şeydir. Cenâb-ı Hak mahlûkatı yaratmayı murâd ettiği vakit en mükemmel insan tipi olarak senin manevi varlığını, senin nûrunu, senin rûhunu yaratmıştır.

Bu konuda hemen hemen aynı mealde birkaç hadis vardır. Ebû Hüreyre şöyle der: “Yâ Resûlallah, sizin için peygamberlik ne zaman sübut buldu (gerçekleşti)? diye sordular. O da dedi ki: **Âdem ruh ile cesed arasında iken**”.⁶

Gene Ebu Hüreyre'den: “Nebî (as)'a senin için peygamberlik ne zaman sâbit oldu denildi. O da **Adem'in yaratılışıyla ona ruh üflenmesi arasında**, dedi.”⁷

Aynı hadis Abdullah b. Şefîk'den ve bir şahsın ne zaman nebî kıldınız, suâline karşı peygamberimizin, **Adem ruh ile cesed arasında iken**, cevabıyla nakledilir.⁸

Kaynaklara göre bu suâli soran sahâbi Meyseretü'l-Fecr'dir ki ilk râvi olarak kendisinin yer aldığı hadisler de vardır: “Meyseretü'l-Fecr'den: Yâ Resûlallah, ne zaman peygamber oldunuz, dedim. **Adem ruh ile cesed arasında iken**, diye cevap verdi.⁹

Tirmizî şârihleri bu hadîsi açıklarken Hz. Adem'in rûhuyla cesedinin birleşmesinden önce Hz. Muhammed'in nebî olduğu şeklinde anlayarak başka rivâyetlere de yer verirler.

İkinci mısraa göre de bu vasıflara sahip olan bir nebînin imâm-ı enbiyâ” olması tabiidir.

Üçüncü beyit:

***Kemâl-i zümre-i kümmel senin nûrunla olmuştur
Vücûdun mazhar-ı tâmm-ı Hudâ'dır yâ Resûlallah***

(Kâmiller zümresinin kemâli, onların olgunlaşması senin nûrunla olmuştur...)

Bu ilk mısradaki “Nûr-i Muhammedî” kavramı dikkati çeker. Bu konudaki hadis şöyledir:

Câbir b. Abdullah nakleder: “Dedim ki: Yâ Resûlallah, anam babam sana fedâ olsun. Allah'ın en evvel yarattığı şeyi bana söyler misin? Buyurdu ki: Ey Câbir, **Yüce Allah eşyâdan önce kendi nûrundan senin peygamberiyin nûrunu yarattı.**”¹⁰ Hadisin devâmında bu nurdan Allah'ın safha safha diğer varlıkları yarattığı ifâde edilmektedir.

Kur'ân-ı Kerîm'de “**nur**” kelimesi ile bizzat Hz. Muhammed'e işaret edildiği de vakidir. “*Şüphesiz ki size Allah'tan bir nur ve çok açık bir kitap geldi*” (el-Mâide 5/15) âyetindeki nurdan maksad, müfessirlere göre Hz. Muhammed'dir ki, Allah onunla hakkı aydınlatmış, İslâm'ı ızhar etmiştir.¹¹

İsmail Hakkı Bursevî (ö. 1138/1725) “**Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik**” (el-Enbiya 21/107) âyetinin tefsîri sırasında Ruzbihan el-Baklî (606/1209)'nin *Arâisü'l-Beyân Fî Hakâiku'l-Kur'an* adlı eserinden şu izahları nakleder:

“Hz. Muhammed'in nûru Allah'ın ilk yarattığı şeydir. Sonra arşdan yeryüzüne kadar bütün mahlûkatı onun nûrunun bir kısmından yarattı. Onu varlık ve şühud alemine göndermesi bütün mevcûdat için bir rahmettir. Her şey ondan sâdır olmuştur, onun oluşu mahlûkatın oluşudur ve varlık sebebidir, bütün mahlûkat üzerine Allah'ın rahmet sebebidir. Yaratıkların hepsi sûretâ mahlûk olarak, ruhları olmaksızın kudret fezâsına atılmış Hz. Muhammed'in gelmesini bekliyordu. O âleme teşrif edince onun varlığıyla hayat kazandı, çünkü o bütün mahlûkatın ruhudur.”¹²

Azîz Mahmud Hüdâyî bu konuda *Hulâsatü'l-Ahbâr fî Ahvâli'n-Nebiyyi'l-Muhtâr* adlı eserinde şunları yazar:

“Cenâb-ı Hak âlemi yaratmayı murad ettiği zaman yed-i kudretiyle nûrundan bir nur yarattı ve yerlerin, göklerin, cennetin, arşın, cehennemın yaratılışından 300 bin sene önce o nurdan nûr-i Muhammed'i yarattı. Onun baş kısmına hidâyeti, boynuna tevâzuu, gözüne hayâyı, yüzüne yakîn duygusunu, ağız ve diline sabrı ilka etti. Yine onun muhabbeti ile cenneti yarattı. Muhammed (as)'ın yanağına güzelliği, göğsüne nasîhati, kalbine verai, karnına zühdü, dizlerine havfı, ayaklarına istikameti ilka etti. Kerâmetle yüceltti ve onu peygamber seçti.”¹³

Konuyla ilgili temalara yer yer Hüdâyî başka şiirlerinde de temas eder:

*Ey menba-ı lutf ü cûd
Yerin mak_m-ı mahmud
Yaradılmıştan maksud
Sensin yâ Resûlallah*

Başka bir örnek:

*Elâ ey gevher-i kân-ı risâlet¹⁴
Sana binbir salât ile tahiyet*

Beytimizin ikinci mısraında:

“Vücûdun mazhar-ı tâmm-ı Hudâ’dır yâ Resûlallah”denir.

Hakikat-i Muhammediye inanişının dayandığı temel düşünce **“tecellî”** görüşüdür. Meseleyi tamamlarsak karşımıza şu tablo çıkar: Cenâb-ı Hak Vücûd-i Mutlak’tır; aynı zamanda kemâl-i mutlak ve cemâl-i mutlaktır. Kendi kemal ve cemâlini temâşâ için mahlûkatı var etmiştir. Kâinat müstakil mevcûdiyete sahip olmayıp, O’nun isim ve sıfatlarının tecellîsinden ibârettir. Her nesne O’ndan bir tecellî taşır. En fazla tecelliye mazhar olan insandır. İnsanların ekmeli ise, insân-ı kâmilin en mükemmel örneği olan Hz. Muhammed (as)’dır. Dolayısıyla, mısra da belirtildiği üzere, Hz. Muhammed’in vücûdu, Cenâb-ı Hakk’ın esmâ ve sıfatının tam ve kâmil mânâda mazharı ve mütecellâsıdır.

Hüdâyî tam da bu inanişi bir başka beytinde şöyle özetler:

*“Küntü kenz” esrârının miiftâhısın
Zât-i pâkin mazhar-ı tâmm-ı Hudâ*

Dördüncü beyit:

**Seninle erdiler zâta dahi envâ’-ı lezzâta
İşin erbâb-ı hâcât atâdır yâ Resûlallah**

Alemlere rahmet olarak gönderilen Hz. Peygamber Kur’ân-ı Kerîm’in ifâdesiyle **“en güzel örnek”** tir. Kelime-i tevhidde birinci unsur Allah’ın birliği, ikinci unsur Hz. Muhammed’in risâletidir. Yani ona inanmadan iman tamam olmaz ve onsuz Hakk’a vuslat mümkün değildir. Allah sevgisinin yolu ona tebaiyetten geçer: *“Allah’ı seviyorsanız bana uyun ki O’nu sevmiş olasınız”* (Al-i İmran, 3/31) buyrulur.

Hak dostları bu fikri basitçe şöyle nazmetmişlerdir:

*Muhabbetten Muhammed oldu hâsıl
Muhamed’siz muhabbetten ne hâsıl*

Hiçbir insan ihtiyaçtan müstağnî değildir. Yâ Resûlellah, senin işin ise, hâcet ve ihtiyaç sahiplerine bol bol atâ ve ihsandır.

Beşinci beyit:

**Hüdâyî’ye şefaât kıl, eğer zâhir eğer bâtın
Kapına intisâb etmiş gedâdır yâ Resûlallah**

(Ya Resûlellah, zahir-bâtın, görünür görünmez, her alanda Hüdâyî’ye şefaât kıl, o senin kapına bağlanmış bir yoksuldur.)

Şefaât, Allah’tan bir kimsenin affını dilemektir. Ahirette en büyük şefaâtçi Hz. Muhammed (as) olacaktır. Kur’ân-ı Kerim’de Hz. Peygamber’e hitâben şöyle buy-

rulur: “Artık onları affet ve onlar için Allah’tan mağfiret dile.” (Al-i İmran, 3/159)
Şöyle bitirir Hüdâyî: Sen ki şefaata kânisin, bu fakir Hüdâyî de şefaata kıl.

Hüdâyî’nin bu na’tinin temel fikrini teşkil eden Nûr-i Muhammedî telâkkisi müslüman efkâr-ı umûmiyesinde canlı, diri bir unsur olarak yaşamaktadır. Dî-nî- tasavvufî edebiyatımızda bunun çok zengin akisleri vardır. Peygamber ilgi ve sevgisi bazen karşımıza bir hattatın kaleminden hüsn-i hat levhası olarak çıkarır. Şu şâirâne hayal zenginliği ne hoştur:

*Basmaşa mübarek kademi rûy-i zemine
Pâk etmez idi kimseyi hâk ile teyemmüm*

Tasavvufî anlayışa göre Hz. Muhammed insân-ı kâmilin en mükemmel örneğidir. O aynı zamanda bir beşerdir. Hakikat-i Muhammediye anlayışı içinde bir beşerin alabildiğine yüceltilmesi, İslâm tasavvufunda insana verilen değer bir tezahürü olarak da görülebilir. Buradan hareketle, kemâle doğru yol almak isteyen bir kimse için hakikat-i Muhammediye, ulaşılması arzu edilen bir ideal sayılır. Hüdâyî ve benzeri Hak âşıkları, Hz. Peygamber’in şahsında hep bu ideali hedef olarak göstermişlerdir, denebilir.

DİPNOTLAR

¹ Na’t hakkında bk. Emine Yeniterzi, *Divan Şiirinde Na’t*; aynı yazar, *Türk Edebiyatında Na’t* (Antoloji), TDV yayını, Ankara 1993.

² Bu konuda bk. Mehmet Demirci, “Nur-i Muhammedi” *DEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, I, Manisa, 1983.

³ Na’tin Metni için bk. Ziver Tezeren, *Seyyid A. Mahmud Hüdâyî Divanı*, II, s. 6, İstanbul 1985; Kemaleddin Şenocak, *Seyyid Aziz Mahmud Hüdâyî*, s. 73, İstanbul 1970. Birinci mısra Tezeren neşrinde “**Kudümün rahmet-i zevk u safâdır Yâ Resülellah**” şeklindedir. Doğrusu “**...rahmet ü..**” şeklinde olması gerekir. bk. Azîz Mahmud Hüdâyî, *Dîvân-ı İlâhiyat*, tıpkıbasım ve çeviriyazı, haz. M. Tatçı-M.Yıldız, Üsküdar Belediyesi Yayını, İstanbul 2005, s. 72-73. Aynı mısramın “**Kudümün rahmeti, zevk u safâdır yâ Resülellah**” şeklindeki yazılışı da anlamca uygundur. Besteli şekli bu tarzda okunmaktadır. Üçüncü beytin ilk mısraı Tıpkıbasım nüshasında “**Kemâli zümre-i kümmel senin nûrunla bulmuştur**” şeklindedir. bk. Aynı yer ve sayfa.

⁴ Çargah tevşih olarak notası için bk. Ali Rıza Şengel, *Türk Müsikisi Klasikleri İlahiler 2*, s. 168, Hz. Yusuf Ömürlü, Kubbealtı neşriyatı.

⁵ Bk. S. Hayri Bolay, “Adem” maddesi, *DİA*, I, 358

⁶ Tirmizi, Menakıb, 1

⁷ Hakim Neysaburi, *el-Müstedrek*, II, 609

⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned IV*, 66 ve V,379

⁹ Ahmed b. Hanbel, V, 59.

¹⁰ Kastallani, *Mevahib-i Ledünniyye* terc. çev. Abdülbaki, I,2, İstanbul 1312. Bu ve benzeri hadislerin tahrir ve değerlendirmesi için bk. Ahmet Yıldırım, *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*, TDV yayını, Ankara 200, s. 123-126.

¹¹ Bk. Taberi, *Camîu’l-Beyan*, VI, 161; Kurtubi, *el-Camîu li-Ahkami’l-Kur’an*, IV, 118, Bursevî, *Ruhu’l-Beyan*, I, 548, H.Basri Çantay, *Kur’an-ı Hakim ve Meal-i kerim*, I, 118; Asım Efendi, *Kamus* terc. Nur maddesi.

¹² Bursevî, *Ruhu’l-Beyan*, II, 668.

¹³ Bk. Azîz Mahmud Hüdâyî, *Hulâsatü’l-Ahbâr (Alemin Yartatılışı ve Hz. Muhammed’in Zuhuru)*, çev. K. Kara-M. Özdemir, İnsan yayınları, İstanbul 1997, s.51; Hasan Kâmil Yılmaz, *Azîz Mahmud Hüdâyî*, s. 108, İstanbul 1982.

¹⁴ Tezeren, 24, 25.